

Est metalepsis. Ex assatione enim prædæ intelligitur tam præcedens ejus investigatio et comprehensio, quam consequens comestio et epulatio.

ET SUBSANTIA HOMINIS ERIT AURI PRETIUM. — Legit יקר יקר, id est pretium; jam aliis punctis legunt יקר יקר, id est pretiosus. Rursum יקר יקר charus, id est preciosum, significat tam hominem strenuum, sedulum, acrem, quam aurum. Unde primo, Pagninus vertit, et divitiarum hominis pretiosorum sollicitudo, vel stremitas et sedulitas, quia per strenuitatem parantur opes et imperia, tam temporalia quam spiritalia, ut dixit versu præced. Et R. Salomon, substantia viri solliciti (et negotiationi incumbentis, ait, Aben-Ezra) est pretiosa et honorifica; et Vatablus, substantia hominis pretiosa est; alii, substantia hominis pretiosa, est sedulitas, q. d. Pretiosissimum quod in opibus hominis, est diligentia et sedulitas. Ita R. David.

Secundo, Chaldaeus vertit, substantia hominis erit aurum pretiosum; quæ versio eundem cum Vulgata reddit sensum.

Tertio, R. Levi, substantia viri pretiosi et gloriosi, puta justus, erit aurum, quod omnium facultatum est præstantissimum.

Quarto, Hebræus apud Pagninum in Lexico, substantia quæ per sollicitudinem paratur, pretiosa, id est rara est, et chara; et Baynus, divitiarum pretiosorum hominis solliciti, q. d. Opes hereditate relicte sunt charæ, at chariores sunt, quæ proprio labore et sollicitudine parantur; quare esto illas subinde quis prodigat, has tamen, quasi laboris sui fructus et premium, studiosè tuetur et servat.

Quinto, Septuaginta vertunt, possessio autem pretiosa viri mundus, qui sollicit ab omni scoria peccati, avaritiæ et fraudum instar auri igne defæcanti expurgatus est; hoc enim significat Hebraice יקר יקר charus, Unde auctor Catena Græcæ, vertit, vir autem sincerus scelerisque purus pretiosus est peculium. Sic et Syrus more suo legens vestigia Septuaginta, substantia pretiosa, ait, homo electus. Quid enim pretiosus sinceritate, puritate, justitia, sanctitate? Audi S. Ambrosium, lib. 1. Officior. cap. III: « Denique pretiosa possessio homo mundus. Sepi ergo hæc possessionem et circumvallato cogitationibus, munio piis sollicitudinibus, ne in eam irruat et captivum d. ceant irrationabiles corporis passionem, ne incursum motus graves, ne diripiant vindemiam ejus transeuntes viam. Custodi interiorum hominem tuum. Noli eum quasi vilem negligere ac fastidire, quia pretiosa possessio est. Et merito pretiosa, ejus fructus non caducus et temporalis, sed stabilis atque æternæ salutis est. Cole ergo possessionem, ut sint tibi agni.

Sexto, Noster legens יקר יקר, id est pretium, optime vertit, « substantia hominis erit auri pretium. » « Hominis, » sollicit veracis, serii et strenui; hic enim solus dignus est nomine hominis, vereque est homo; et hunc intelligi suadet, imò cogit antithesis. Sensus ergo est, q. d. Opes, quas fraudu-

lentas per fraudes congerit, illum non pascent, nec ditabunt, sed ab eo velut a prædone ad alios avolabunt; at vero opes justis et sinceris, quis ipse suo labore et sedulitate sibi parat, erunt « auri pretium, » id est erunt stabiles et pretiosæ, ac auri pretio æstimabuntur, hoc est, magnæ multæque erunt; quod enim auro admetitur, hoc magnum et pretiosum est (1).

Anagogice Beda: « Non inveniet fraudulentus lucrum, etc. : fraude namque acquisita pecunia plus in anima damni, quam lucri addit in arca; et qui propriam pro Domino substantiam novit dispensare, remunerante ipso pro terrenis celestia dona recipiet. Aliter: Non inveniet fraudulentus lucrum, et substantia hominis erit auri pretium, q. d. Qui fraudulenta mente simulat se esse bonum nequiter vivens in occulto, non inveniet bona vitæ sequentis. Qui autem substantiam virtutum spiritualium veraciter acquirit, mercedibus ex ea claritatem regni perennis, quod verbis sequentibus apertius dicit: In semita justitiæ vitæ, etc. : In semita enim justitiæ substantiam acquirit virtutum, virtutibus æternæ vitæ claritas auro pretiosior emittitur. Iter autem pravum, quo fraudulentus incedit, perditio lucro temporali quod appetit, ad mortem, quam providere nolit, tendit sempiternam. »

28. IN SEMITA JUSTITIÆ, VITÆ: ITER AUTEM DEVIUM DUCIT AD MORTEM. — Pro iter devium, hebraice est iter semitæ ejus, hoc est, iter per viam novamque semitam, devians a regia via et communi semita justitiæ, q. d. Justitiæ est quasi via regia, quæ ducit ad vitam, et in vitam desinit; iter autem devium, puta actio et conversatio a justitiæ norma deflectens et devians, ducit ad mortem presentem et æternam.

Porro Septuaginta iter semitæ referunt et arcant ad injuriarum memoriam, quia per eam quasi semitam assidue it reditque iracundus, et vindictæ appetens: « In viis, iniquant, justitiæ vitæ; vitæ autem eorum, qui memores sunt injuriarum, in mortem; » nam ex injuriarum memoria accenditur vindictæ cupidus, quæ in necem aliorum et sui ipsius ruit: Chaldaeus iter semitæ interpretatur iter patrum nostrorum, puta impietatem tritam a patribus impiis.

Recentiores pro מות אל el mavet, id est ad mortem, legentes alio puncto מות אל el mavet, id est non mors, plane aliter vertunt, in semita justitiæ vitæ est, et hæc ipsa nequaquam ad mortem ducit; ita Tigurina, Pagninus, R. Levi, R. Salomon et alii (2). Verum hæc lectio obscurius et exilius reperit id quod clare et sublimiter jam asseruit, atque caret sua antithesi, quam Vulgata et Sep-

(1) Septimo, sed opes, divitiarum hominis pretiosorum, sunt sedulitas, seu sedulo obtingunt. Ita recentiores multi.

(2) Sine mappik, et via trita, recta et plana, in qua sunt prohi, est immortalitas: ita Maurer. Cum mappik vero, et via semitæ ejus est non mors: ita Rosenmuller.

tuaginta exhibent. Illorum ergo lectio vera et germana est.

Hæc gnome est stimulus acer ad sectandam justitiam virtutemque, ac fugiendam injustitiam et vitium. Quid enim optabilis homini quam vita, eaque beata et æterna? Quid execrabilis quam mors, eaque cumlata æternis gehennæ incendiois? Quocirca eandem usurpavere Philosophi, ac im-

primis Plato sæpius eadem stimulat suos ad omnem honestatem. Et Sicut Philosophus in Sentent. num. 41, hoc quasi vitæ honestæ principium constituit: « Immortales crede te manere in judicio honores et potas, » nimirum: in gehenna æternum quod cruciat, momentaneum quod hic delectat; in celo æternum quod delectat, momentaneum quod hic cruciat. Elige. »

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gnome de filio sapiente, de oris custodia et inconsiderato ad loquendum: de paupere divite, et divite paupere: de lucerna impiorum, substantia festinata, dilatazione spei: de nuntio impio et fidei, de nocturnis patrum: omnia cum consilio agenda, et cum sapientibus conversandum: de parente virge, et ventre impiorum insaturabilis.

1. Filius sapiens, doctrina patris: qui autem illusor est, non audit eum arguitur. 2. De fructu oris sui homo satiabitur bonis: anima autem prævaricatorum iniqua. 3. Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala. 4. Vult et non vult piger: anima autem operantium impingabitur. 5. Verbum mendax justus detestabitur: impius autem confundit, et confundetur. 6. Justitia custodit innocentem viam: impietas autem peccatorem supplantat. 7. Est quasi dives, cum nihil habeat: et est quasi pauper, cum in multis divitiis sit. 8. Redemptio animæ viri, divitiarum suarum: qui autem pauper est, inerepationem non sustinet. 9. Lux justorum lætificat: lucerna autem impiorum extinguetur. 10. Inter superbos semper jurgia sunt: qui autem agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia. 11. Substantia festinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur. 12. Spes, quæ differtur, affligit animam: lignum vitæ desiderium veniens. 13. Qui detrahit alieni rei, ipse se in futurum obligat: qui autem timet præceptum, in pace versabitur. Animæ dolosæ errant in peccatis: justus autem misericordes sunt, et miserantur. 14. Lex sapientis fons vitæ, ut declinet a ruina mortis. 15. Doctrina bona dabit gratiam: in itinere contemptorum vorago. 16. Astutus omnia agit cum consilio: qui autem fatuus est, aperit stultitiam. 17. Nuntius impii cadet in malum: legatus autem fidelis, sanitas. 18. Egestas, et ignominia ei, qui deserit disciplinam: qui autem acquiescit arguenti, glorificabitur. 19. Desiderium si compleatur, delectat animam: delectantur stulti eos, qui fugiunt mala. 20. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum similis efficietur. 21. Peccatores persequitur malum: et justis retribuentur bona. 22. Bonus relinquit hæredes filios, et nepotes: et estoditur justo substantia peccatoris. 23. Multi cibi in novalibus patrum: et aliis congregantur absque judicio. 24. Qui parit virgæ, odit filium suum: qui autem diligit illum, instanter erudit. 25. Justus comedit, et replet animam suam: venter autem impiorum insaturabilis.

1. FILIUS SAPIENS, DOCTRINA PATRIS: QUI AUTEM ILLUSOR EST, NON AUDIT EUM ARGUITUR. — Pro doctrina hebraice est מוסר musar, id est disciplina, institutio, eruditio. Hæc gnome acrem dat stimulum tum parentibus, ut filios in omni virtutis disciplina instituant; tum filiis, ut eandem tota

mente capessant. Sensus ergo est, q. d. Filius sapiens audit doctrinam patris, eique obedit. « Qui autem illusor et derisor est, » id est insipientis, qui monita patris ridet et spernit, hic non audit eum inerepantem, eum ab eo de vitiis suis arguitur. Ita Chaldaeus, filius sapiens, inquit, suscipit

doctrinam patris; Syrus, *filius sapiens patri suo auscultat, ad improbus, qui non recipit obijurationem, peribit*; Septuaginta, *filius astutus* (cautus, prudens, sapiens, uti vertit Aquila, Symmachus et Theodotus) *obedit patri, filius autem inobediens in perditione*.

Nota: Noster ex Hebreo nervosius (1) vertit, doctrina, quam ceteri doctrinam, scilicet audit. *Primo*, quia filii proprium est erudiri doctrina patris, perinde ac lac sugere a matre; patris enim doctrina in animum filii paterne, naturaliter et suaviter influit, eumque flecit quocumque libet, ac sibi similem efficit. Unde Tigurina, *sapiens filius est disciplina patris*, id est, ait Vatablus, *ex disciplina patris evadit filius sapiens*. Est metonymia; ostenditur enim effectus paterne disciplinae, scilicet quod causet et producat in filio sapientiam. Decus autem patris est filius sapiens, sicut de decus est insipientis. Huc facit enorme Sixti philosophi in *Sentent.* num. 243: « Exercentie te liberi male viventes, magis quam morientes. » Et num. 464: « Peccata discentium, opprobria sunt doctorum. »

Secundo, pressius et significantius: « Filius sapiens est doctrina patris, » quia non tantum eam auscipit, sed et refert ac representat, sicut imago representat suum exemplar. Sicut ergo forma et figura, v. g. Alexandri, in ejus imagine representatur et cernitur, ut visa imagine dicimus: sic est Alexander; sic pariter pater, et doctrina patris, in filio sapiente et obediente, quasi in viva sui imagine representatur et respicendit, ut viso filio dicere possis: hic est pater, hic est doctrina patris, quia scilicet filius vivum est speculum paterne virtutis et sapientie. *Doctrina* ergo hic potius et nervosius accipitur ut nominativi casus quam ablativi; quanquam et in ablativo accipi possit, q. d. Filius sapiens fit, vel evadit, doctrina patris, id est per doctrinam patris; significantius tamen in nominativo. *Filius sapiens dicitur* « doctrina patris » metonymice, id est effectus doctrinae patris, vivum simulacrum, in quo intaebris doctrinam et virtutem patris; vivus liber, in quo expressam legas sapientiam patris, ut de eo dicas: En hic est sapientia patris. Hinc filius hebraice vocatur *בן* *ben* quasi fabrica ad patris effigiem excelsa: radix enim *בן* *ben* significat edificare et fabricare, et graeco *γενος* quasi genitura patris; et latine *natus*, a nascendo; ac filius quasi *genus*, id est amor patris, inquit Spontius. Unde Cicero, lib. II de *Finibus*: « Effigies prohibitis paterne, filius. » Mem Ceciniae: « Imago animi et corporis, filius. » Hinc Filius Dei patris vocatur Patris imago, character: sapientia: « Splendor glorie et figura substantiae. » Hebr. 1, 3. Hinc Dei Filium filii hominum imitentur, ut patris, et praesertim Dei, qui summus omnium est

(1) Sed cactius. Vox *audit*, quae in uno membro suppressit, reperitur in altero: quod saepissime fit.

patris, sapientiam et virtutem referant et representent.

Porro filius, suscipiens doctrinam patris, vocatur estque sapiens, quia per susceptionem doctrinae paterne nanciscitur *virtutem*, sapientiam; *secundo*, nomen et famam sapientiae; *tertio*, hereditatem patris ampliore. Pater enim filio obediens et sapienti plus honorum relinquit, quam inobediens et insipienti.

Tertio, proprie et praecise Beda: Filius sapiens est doctrina patris, id est docet patrem. « Tantum, inquit, inter sapientem distat et stultum, ut hic aliquando profectu eruditionis ad eum, qui se docuerat, docendum perveniat; ille nec cum arguerit, noverit audire. » Sic filii, id est famuli, Naaman docuerunt ipsum obediens Eliseo, scilicet lavari in Jordane; quo facto a lepra curatus est, IV Reg. v, 13. Sic S. Franciscus Xaverius per filios Indorum a se instructos instruebat et convertendos eorum parentes. Idem crebro est videre in scholis nostris, in quibus discipuli ea, quae didicerunt, docent suos parentes.

2. DE FRUCTU ORIS SUI HOMO SATIABITUR BONIS: ANIMA AUTEM PRAEVARICATORUM INQUA. — Pro bonis hebraice est *טוב* *toob*, id est bonum neutrum, et bonus masculinum. Jam qui Hebraei carent casibus, hinc pro *oris* alii vertunt, *os boni*, vel justi. Insuper quia haec sententiae parabolice sunt, hinc acute pariter sunt et concise, ac multa lectori vestiganda et supplenda reliquunt. Unde *primo*, Septuaginta subadiantes *et iustitia* (fructus enim boni et justii non est alius, quam fructus iustitiae et operum iustorum) vertunt, *de fructibus iustitiae comedit bonus, pura os boni; anima autem iniquorum peribit immatura, q. d. Justus ob opera iusta fructu longevitate sancta et iocunda, ac fructus juventutis iuste transactae percipit in bona senecta, nimirum sapientiam, gaudium, consilium, honorem, auctoritatem, spem vite futurae et beate, filios et nepotes prudentes, graves et honoratos; at impij per crapulas, libidines aliaque scelera abbreviant sibi vitam, aut a Deo celeri morte puniuntur, ut praemature moriantur, nec ad senectam perlingant, vel eam iulicem et arduosum sortiantur; sicut ergo fructus immaturi acerbi sunt, sic eis acerba est vita et senecta; vice versa sicut fructus maturi suaves et sapidi sunt, sic iustus suavis et sapida accidit aetas et senecta. Unde S. Hieronymus ad Nepotianum: « Senectus, ait, eorum qui adolescentiam suam honestis artibus instruxerunt, et in lege Domini meditati sunt dies ac nocte, aetate fit doctor, usq. certior, processu temporis sapientior, et veterum studiorum dulces atque maturos fructus melit. »*

Secundo, Pagninus repetens *et de fructu sic vertit*, *de fructu oris viri comedit vir; et de fructu animae praevaricatorum comedit vir iniquus.*

Tertio, Cajetinus vertit, *de fructu os viri (boni) comedit bonum, et anima mentientium iniquum, sicque explicat*, in genere, inquit, hic dicitur quod

Paulus in specie dixit: « Christi bonus odor sumus, aliis odor vite in vitam, aliis odor mortis in mortem. » Ex uno siquidem eodemque fructu legis, fidei, iustitiae et doctrine diversos, imo contrarios cibos comedunt homines diversimode dispositi. Nam os (id est mens) viri nulla prava affectione infortunatus comedit bonum, et anima mentientium iniquitatis suis Deo, comedit iniquum, interpretando fructum sive fidelis, sive iustitiae, sive doctrinae, in malam partem.

Quarto, Hebraea sic plane veritas, *de fructu oris sui quisque bonum comedit; anima autem peccatorum violentiam*, quod Vatablus explicat, q. d. *Prævaricatores offendentur injuria*. Sicut enim ipsi in alios fuerunt violenti et injurii, sic pariter lege talionis Deoque iuste disponente, ipsi alios in se violentos experientur, et injurios sentiant; et Chaldaeus, *unusquisque de fructu oris sui satiabitur bono; anima autem praevaricatorum dejectione, repetet, saturabitur*; Syrus, *disperdetur*. Idem voluit Noster veritas, *de fructu oris homo satiabitur bonis, anima autem praevicatorum iniqua*; Hebraice *iniquitate*, repetet, saturabitur, q. d. Sicut anima bona satiatur fructu boni sui eloquii, quo alios docuit bona, dum propter illud gaudebit se id boni prestitisse, eoque alios profecisse, sic adeo vel ab hominibus, vel certe a Deo, magnis premiis afficietur: sic ex adverso anima praevicatorum, qui scilicet Dei legem et iustitiam praevicantur, ac alios praevicari docent, iniqua est, id est alii injuria et violenta, ideoque iniquitas haec sive vis et violentia, in caput eorum recidit, ac ob eam violentem multa dura pati et devorare cogantur. Sicut ergo anima eorum iniqua fuit in vi et culpa, sic pariter iniqua erit in violenta poena, qua iniquitas eorum et violentia iuste castigabitur, quamque ipsi subire compellentur: poena enim alias (puta ante peccatum) iniqua, post peccatum fit aequa et justa, adeoque iniquitas penae iniquitati culpae directe respondet, propterea congruit et debetur (1). Anima enim, quae inique traehavit Deum Deique legem, meretur inique, indignae et tyrannice tractari a tortoribus et carnificibus, praesertim demonibus, juxta illud Osee x, 13: « Arastis impietatem, iniquitatem messistis, comedistis frugem mendacii. » Et illud Psalms de Deo, *Psalm. xvii, 26*: « Cum sancto sanctus eris, etc., et cum perverso perverteris, » q. d. Tu, o Deus, sanctis te sanctum, innocentem, bonum et benignum exhibebis; at cum vafri et perversi non benigni, sed prave et perverse, id est severe et vafre ages, ac morem tibi proprium, qui est misereri et benefacere, inversas, quia ipsi ab illis, qui esse debent, inversi et perversi sunt. Ita S. Hieronymus ibidem. Unde Chaldaeus vertit, *cum Abraham, Isaac, Jacob piis*

multiplicasti pietatem; cum Pharaone et Aegyptiis, qui cogitaverunt cogitationes malas adversus populum tuum, contrarios reddidisti eos in cogitationibus suis.

3. QUI CUSTODIT OS SUUM, CUSTODIT ANIMAM SUAM QUI AUTEM INCONSIDERATUS EST AD LOQUENDUM, SENTIET MALA. — Chaldaeus, *qui tenuit os suum, comedit animam suam; et qui aperit labia sua, terror imminet ei*; Arabicus, *et aulam in labiis trepidat faciet animam suam*; Syrus, *facit contritionem animam suam, custodit animam suam: primo, ab omni angore et morore; secundo, a multis peccatis, quae ore committuntur; tertio, a periculis, hostibus et insidiis*. Unde Vatablus: *Custodit animam*, hoc est, inquit, *vitam suam*. Nam, ut ait Plinius: « Saepe vox temere emissa redit per jugulum. » Crebro inoleat custodiam os et linguae, quod illa tam vel magis custodienda sit, quam urbis hostibus cineta; unde sicut urbis munitur muris, pariter et seris: sic natura et Deus munivit et sedit linguam palato, dentibus et labiis. Rursus, sicut in portis urbium excoibat vigil, ne qua hostis irrupat vel irrepat: sic supra portis oris excoibat mens et ratio, ne quid ex ore exeat, vel introeat, quod homini malum creet. Quocirca Ecclesiasticus, cap. xxvii, vers. 29: « Aurum, ait, et argentum tuum conila, et verbis tuis facito stateram, et frenos oris tuo rectos; et attende ne forte labaris in lingua, et cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, et sit casus tuus insanabilis in mortem. » Vide ibi dicta.

Pro sentiet mala, hebraice est *מחיתה* *mechitta lo*, quod primo, veritas cum Pagnino et Vatablo, *aperientis labia contritio est illi*; Syrus, *confractio nem efficit tibi*, q. d. Qui inconsiderate loquitur, conteretur, confringetur et perdetur, imo sua inconsideratione loquendi conteret, confringet et perdet seipsum. *Secundo, terror est illi*; Chaldaeus, *terror imminet ei*; Theodotus, *confusio*; Septuaginta, et qui *teneraris est labiis, terribit seipsum, q. d. Accersit sibi multos angores et terrores; terribilissimus enim malis et molestissimus seipsum exponit*. Haec de causa instanter orat Psaltes: « Pone, Domine, iustitias meas in ore meo, et ostium circumstantiae labii mei, » *Psalm. cxl, 3.*

4. VULT ET NON VULT PIGER: ANIMA AUTEM OPERANTUM IMPINGUABITUR. — Hebraea concide habent, *concupiscit, et non, anima, vel anima pigri*. Quod primo, sic explet et exponit Chaldaeus, *desiderat anima pigri aliquid, et non obtinet ei*; Syrus, *omni tempore in concupiscentiis jacet homo qui non operatur*; sic et Arabicus et Pagninus, *concupiscit anima pigri, et non est ei quod optat; anima autem sollicitorum impinguabitur*; Tigurina, *anima ignavorum aet, et nil habet; anima autem sollicitorum impinguabitur*. Vatablus, *desiderat, et non fit voti compos anima pigri* (2), q. d. Multa concupiscit piger,

(1) Maurer. *ad cupiditas perditorum injuria vescitur, id est, sed q. d. agunt, ut aliis injuriam inferant perdidit, scelerati, injuria perferunt fructum. Proprie anima, id est cupiditas, appetitus.*

(2) Proprie, cupit, sed nihil adest, appetitus ejus, pigri; seu ebrius, cupit, et non est quod cupit anima ejus, scilicet pigri.

sed ea non obtinet, quia non vult laborare, nec laborare sibi parare ea quae concupiscit. Otium enim facit eum nulla desiderare, sed inertia prohibet eum illa consequi, quia haeret semper in otiosis desideriis, nec ultra progreditur, ut manum adhibeat operi et labori, quo ea quae desiderat adipiscatur. Hinc expositioni apte respondet sequens antithesis: « Anima autem operantium impinguitur; » quia scilicet opus et laborem non refugit, sed eo parat sibi ea quae concupiscit. Piger ergo est « nevolus (nolens,) ideoque multivolus; » nam nil vult habere laborando, sed omnia vult habere otioso; hinc ejus voluntati et cupiditati nihil sufficit: plenus enim est desideriis, hisque aestuat, cum nil aliud agat quam concupiscere: quare ipse non aliud esse videtur quam cupiditas, ipsaque cupido; ubi enim non est labor opulentiae, ibi omnia implet ventus iners concupiscentiae.

Secundo, Noster Hebraea sic explet et explicat: *Concupiscit, vel vult, et non, supple et repete, vult anima pigri*. Idque nervosius est; prior enim expositio jam data tetigit finem et effectum mali; haec vero ejus radicem tangit, et causam assignat, q. d. Causa accedens et pignitiae, omnisque mali quod ex ea sequitur, est quod accedi et pigri voluntas sit languida et torpida, adeo ut nescias, imo ipsemet nesciat, an velit, an nolit; quia enim languida est, hinc vix sentitur, ac minimo motu et suggestu evariat, ut quod nunc vult, mox nolit. Hinc fit ut sit irresoluta et pendula, nec quidquam aggrediatur, sed in perpetua consultatione et deliberatione versetur, nec quidquam concludat; atque instar bilancium in libra nunc assurgat volendo, nunc deprimatur nolendo. Rursum piger vult, id est, optat inefficaciter opes, sapientiam, virtutes; at non vult absolute et efficaciter: quare in eo est velleitas duntaxat, non absoluta voluntas; vult enim, id est, vellet finem; at non vult absolute adhibere media, puta laborem ad finem assequendum necessarium. Unde aliqui ex Hebraeo ad verbum sic vertunt, *vult et non est animus pigri*, quod Itali significanter dicunt: *Non gli basta l'animo, id est, non sufficit ei animus; quod Noster clare reddit, vult et non vult piger, q. d. Piger vult remitte, et non vult efficaciter; hinc secum luctatur nunc volendo, nunc nolendo; atque in hac inani voluntatis libratione et lucta tempus omne consumit, nec ultra ad rei volitae prosecutionem progreditur: quocirca eam non adipiscitur, at vero anima operantium operando rem desideratam prosequitur et assequitur, itaque ea fruitur et impinguitur. Ratio est, quod sit resoluta, et efficaciter velit id quod vult, ideoque laborem omnem ad rem consequendam opportunum adhibet, i. e. inserit illi sapientiam et virtus quam concupiscit, proprie sita est in voluntate efficaciter. Virtus enim non aliud est quam amor et cupido boni honesti. Qui ergo vult resolute esse humilis, patiens, fortis, temperans, etc., hoc*

ipso saltem inchoatis fit humilis, patiens, fortis, temperans, etc., talisque coram Deo censetur.

Tertio, Septuaginta sic explet, *concupiscit, et non, supple, aliud facit anima pigri, q. d. Nil facit nisi concupiscere*. Unde vertunt, *in desideriis est* (vel, ut auctor *Catena Graecae, agitatur, jacetur, et fluctuat instar fluctus et aestus marini) omnis otiosus: omnis proprie; et omnis, id est totus, q. d. Otiosus et piger omne suum otium impendit in nuda aridaque desideria, in iis suas vires, suum tempus insumit et consumit; quare nil ei restat, quod operi et labori ad rem desideratam consequendam necessario impendat. Sic et Syrus, in omni tempore, ait, *in desideriis jacet, qui opera non facit*; et S. Hieronymus in *Ezech. cap. xvi, vers. 49, ad illa, Ecce haec sunt iniquitas Sodoam, superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium: « In desideriis, ait, est omnis anima otiosa; quod videlicet semper aliquid agendum sit, ne ager peccatoris nostri, cessante manu, malorum cogitationum sensibus opeplatur. »**

Denique pro vult hebraice מְחַוֵּה מִתְחַוֵּה, a rad. חוה qua id est concupiscere, velle, desiderare. *Mitavne* autem est participium conjugationis hitpaal, quae significat actionem reflexam, cum scilicet idem est agens et patiens, sive cum agens agit in seipsam, suamque actionem in se reflectit. *Mitavne* ergo idem est quod concupiscens, in seipso excitans desiderium et concupiscentiam, in seipso volens: qui scilicet nil agit exterius, sed totam concupiscendi et volendi actionem interius in seipsum reflectit, nihilque aliud agit quam velle et concupiscere, puta vellatium et concupiscentiarum aestus fluctusque in seipso cingere et fovere. Accedi enim et pigri pleni sunt desideriis et concupiscentiis, sicut folles pleni vento: unde operis alterius rei solidae non sunt capaces.

ANIMA AUTEM OPERANTIUM (Hebraice מְחַוֵּה חַרְוֵי מְחַרְוֵי, id est sollicitorum, sedulorum, strenuorum, uti dixi cap. xii, vers. 14. Unde Chaldaeus vertit, *anima fortium; Syrus, validorum; Septuaginta, manus autem fortium in sedulitate*) IMPINGUITUR, — q. d. Strenui et seduli, cum opes, sapientiam et virtutes volunt et concupiscunt, non diu deliberant quid facto sit opus, sed illico manum operi admovent, ac strenue laborando parant sibi opes et virtutes concupitas: quare iis impinguntur, id est implentur, saturantur et abundant. Aliter Arabicus, et manus audacium, ait, *in sollicitudine est*.

Audi Bedam, et ex eo Glossam: « Reete pigri vocabulo denotatur, qui vult regnare cum Domino, et non pati pro eo; delectant premia, cum pollicentur: deterrent certamina, cum jubentur: de quo Jacobus ait: Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis, *Jacob. i. Et filius Sirach: Vae peccatori terram ingrediendi duabus viis! Eccl. ii. Qui autem iussa operatur Domini, ideo faciunt, quia anima illorum perfecta superiorum*

dulcedine reficitur, juxta eum qui Dominum obsecrat, dicens: *Sicut adipe pinguedinis repletur anima mea, Psal. lxxi. Vel certe anima operantium impinguntur, quia qui piis pro Domino laboribus insudant, coelesti et immarcescibili post labores corona donantur. » Praclare Angelus, in *Vitis Patr.*, contra laboris tedium, juvandam accupationis alternationem suggerit, quam Poeta sic carmine reddidit:*

Nunc lege, nunc ora, nunc cum feroce labora:
Sic erit hora brevis, et labor ipse levis.

Quocirca S. Hieronymus, *epist. ad Rusticum*, eum monet ut otium quasi pestem fugiat: « Facito, ait, aliquid operis, ut semper te diabolus inveniat occupatum. » Et inferius: « Scribantur et libri, ut et manus operetur cibum, et anima saturaretur lectione. In desideriis enim est omnis otiosus. Aegyptiorum monasteria hunc morem tenent, ut nullum absque opere et labore suscipiant, non tam propter victus necessitatem, quam propter animae salutem, ne vegetur perniciosus cogitationibus mens, et ad instar fornicantis Jerusalem omni transeunti divaricet pedes suos. » Unde Abbas Abraham apud Cassianum, *Collat. XXIV, cap. ii*, quibusdam ei suam tentationem de revisendis specie pietatis parentibus, pudentibus respondit: « Desidia cordis vestri desideriorum vestrorum pervagatio protestatur, etc.; ideoque vos illa otii aegritudine sentio laborare, quae in Proverbis ita notatur: In desideriis est omnis otiosus. » Vide eundem, *lib. X De Spiritu accedat*, cap. xxi. Quin et Pharao desiderium Hebraeorum exeundi ex Aegypto adscripsit eorum otio et desidia: « Vacant, ait, et idcirco vociferantur, dicentes: Eamus, » etc. Unde causam succidens: « Opprimantur, ait, operibus, et expleant ea, » *Eccl. v, 8.*

5. VERBUM MENDAX JUSTUS DETESTABITUR; IMPUS AUTEM CONFUNDIT, ET CONFUNDETUR. — Hebraice, *impus autem fœtere faciet, et pudore afficiet* (1); Chaldaeus, *impus faciet putrescere et vituperare*. Noster Hebraice pro *יִפְתִּיר יִפְתִּיר* in *hiphal*, id est pudore et rubore afficiet, legit in *ca יִפְתִּיר* *iaehpor*, id est erubescet, confundetur, pudefiet; vel certe *hiphal* accepit quasi positum pro *cal*, uti subinde fit apud Hebraeos. Sic et Septuaginta, qui proinde vertunt, *impus autem confundetur, et non habebit libertatem loquendi*; et Syrus, *confundetur et erubescet*; Pagninus, *verbum mendax odio habebit justus; impus autem putrescere faciet opera sua, et pudore afficiet animum suum*; Arabicus denique, *verbum oppressoris odit justus, et impius relaxabitur, et non habebit fiduciam*.

Pro *verbum mendax*, Septuaginta vertunt, *verbum iniquum odit justus, quod primo, per meto-*

niam in Scriptura usitatam accipias pro re sine opere injusto, q. d. Justus opus iniquum, quod videt, vel audit ab alio patri, odit, illudque reprehendit et coarguit; at impius dissimulat et commivet, itaque facit ut malum putrescat, id est ferando in deterius vergat, ac tanquam res putris infamiam ex se spargat, quae vituperium, pudorem et confusionem creet.

Secundo, proprie *verbum mendax* accipias mendacem calumniam, vel detractionem, quae falsum crimen alteri impingitur. Hanc enim execratur justus: impius vero eam concinnat, vel fovet et laudat, ideoque alios confundit et fœtere facit, id est pudore quasi pedore fame afficit; sed tandem, veritate compta, ipsemet velut mendax et calumniator confundetur, pudore afficietur et explodetur. Hinc S. Chrysostomus, *homil. 32 ad Popul.*, detractionem comparat caeno porcorum: « Non cernitis, ait, porcos cenam edentes ac volentes? sic et isti detractores. Quid enim festidius verbis, quae contumeliosae loquuntur? » In eo eam comparat stercoi, *hom. 5*: « Si quis, ait, te praeterente stercus commoveat, non hoc facientem contumelia et convicio afflicta? Hoc fac et circa detractionem; non enim sic commotum stercus, illum fetorem suscipientem cartilagineum (nartum) percillit, sicut aliena peccata excussa et commota, atque vita aliorum impura proflata audientium animos contristare et perturbare solent. »

Tertio, per *verbum mendax* accipias mendacem laudem et adulationem, quae falsa virtus, vel dos, alicui assentando tribuitur. Haec enim confundit et pudore afficit eum qui laudatur, cum ei tribuitur falso quod non habet: ac proinde, adulatione compta, ipse adulator pudefiet et confundetur.

Denique, per *verbum mendax* quodvis mendacium, dolum, falsitatem accipias, praesertim quae Deo injuria est, aut proximo noxia. Haec enim est peccatum mortiferum, ideoque eam execratur justus, utpote amator et filius veritatis et virtutis: quapropter magnum honorem et laudem apud Deum et homines meretur et obtinet; impius vero amat mendacia, dolos et fallacias, quia osor est veritatis et justitiae, ideoque pudorem et probrum meretur, sibi que conciscit.

Salomoni astipulantur Philosophi. Sexti, sive Sexti, Pythagorei in *Proverbiis*, sive *Sententiis*,⁴⁶ num. 135, haec est vox veridica: « Melius est vinci vero dicentem, quam vincere mentionem. » Et num. 138: « Nihil tam venaculum sapientiae quam veritas. » Et num. 20: « Optimam purificationem putalo, nocere nemini. » Et num. 33: « Reverat vitam tuam mundus; nihil admittas quod libi invehat noiam. » Aristoteles rogatus: « Quid lucrifacerent mendaces? Ut vera loquentibus, ait, non crederetur. » Ita refert Laertius, *lib. V, cap. i. Cyri gnomae* fuit: « Omnino non est mentidum. Apertum enim mendacium ma-

(1) Id est, impius abominabilem se reddit suis mendacis et fraudibus, et pudorem sibi conciliat, cum sua mendacia detecta viderit.

xime impedimento est ad veniam consequendam. » Ita refert Xenophon, lib. II. *Pœdia*. Epœnetus, teste Plutarcho in *Lacon*, dicitabat mendaces omnium scelerum et injuriarum auctores esse. Denique passim sapientes et Philosophi et Christiani explicant illud Platonis paradoxum: « Mendacio quodammodo utendum est medicis, aliis vero minime. » Tritum est istud: « Ostendam mihi mendacem, ostendam tibi furem. »

6. JUSTITIA CUSTODIT INNOCENTIS VIAM; IMPETIAS AUTEM PECCATORUM SUPPLANTAT. — Hebraice, *justitia custodit integram viam, impietas autem deflectit, vel detorquet, vel obliquum facit, vel pervertit* (hæc omnia enim significat *דרכו salaphi peccatum*; Tigurina, *justitia observat viam integram; impietas autem deflectit ad peccandum*; Vatablus, *impetias avertit peccatorem, hoc est, inquit, cum volo suo frustratur*; Pagninus, *justitia custodit perfectum viam; impietas autem pervertit viam peccantis*; Septuaginta, *justitia custodit innocens viam; at impius, malus (pravos, perversos) facit peccatum*; Symmachus nervose, *injustitia vero attrahit peccatum*; Chaldaeus, *injustus autem instabilis erit propter peccatum*; Syrus, *justitia custodit eum qui innocens est in via; peccator autem a suis criminibus perditur*. Omnia hæc eodem redeunt, sed rem sensumque exaggerant. Sensus ergo est, *q. d.* Justitia custodit justum, ut recta semper justitie semita incedat, ideoque eum ab omni malo tum culpæ, tum pœnæ, tutatur et custodit: at impietas, errans et vaga, a rationis et justitie semita obliquit et deflectit, ideoque impius eam sequens ex una labitur in aliam et aliam, ut in dies fiat deterior, majorique culpæ et pœnæ obnoxius: quare « impietas peccatorum, » quæ scilicet facit ut impius ex uno peccato continue labatur in aliud, nec nisi peccata sibi accumularet (= enim peccatorum genitivus est a nominativo peccatum, ut patet ex Hebræo *חטאת* *chattat*, non peccator) impium « supplantat, » id est pedibus calcat et premit quasi omnis culpæ malique reum. Rursum R. Salomon: Peccator, inquit, vocatur *chattat*, id est peccatum, ob ingentem impietatem, sicut insignitur seclerum vocamus *sechus*. Impietas ergo peccatorem « supplantat, » id est eum sensu deque *verit*, deturbat, transversum agit, ut undique impingat, ac instar suis in ceno turpitudinum voluteur. Et Aben-Ezra: Impietas, inquit, peccatum, id est peccato obstrictum supplantat, eumque in obliquum trahit. Et R. Levi: Consuetudo, ait, cui vir probus juste vivendo assuevit, ei conservabit vite rectitudinem, quam in singulis rebus exposcit; ille enim ingentis semitæ terit propter justitie morem, eumque est tenacissimus. Secus vero se habet qui in impietate assuevit; ab illa enim supplantatur, et transversum agit ab his ad quæ tendebat, ita ut animo destinata præstare nequeat. Sic videmus peccatores, auditis concionibus, vel mo-

nitionibus, subinde compungi, vitæque emendationem proponere, sed ab insolita peccandi consuetudine, mox ut illecebra offeruntur, illico ad eas rapi velut equi ad pabulum. Est enim catena virtutum, æque ac vitorum: sicut enim in catena annulus prior trahit sequentem, sic et virtus trahit virtutem, et impietas trahit aliam impietatem. Hoc est quod ait Origenes, hom. 23 in *Nun.*: « Ex justitia generatur justitia, et ex castitate castitas. Si quis enim primo tenuiter castus esse cepit, accepto castitatis fermento quotidie castior efficitur. » Unde S. Dominicus cognomen Loricatus a lorica ferrea, quam ad nudam carnem gestabat, rogatus qua ratione tantas penitentibus disciplinarum (quas per integra psalleria quotidie faciebat), elliciorum, jejuniorum peragere posset, respondit se sensim a minoribus ad majores gradum fecisse, ac proinde eis jam sibi faciles effectas: « Somnus enim somnum adescat, ait, vigiliis vigiliæ pariunt, et in quo corpus humanum demum roboratur. »

S. Basilius, in cap. ix *Isaie*, affert similitudinem graminis: Sicut enim gramen demessum, vel comesum ab equis recessit, aliudque et aliud subnasceitur: « Sic unum peccatum, ait, aliud velut congenitum per gradus excipit, seu fornicatio fornicationem, et ipsa assuefactio mendacii mater fit mendacii; et qui mentem diu exercuit ad furandum, nullo jam negotio aggreditur iniquitatem. Quod enim prævertit illum occupans peccatum, hoc illi fit occasio alterius peccati. »

Aliud simile magnetis affert Beda serm. *De Navitit*: « Sicut magnes ferrum, ait, sic peccatum ad se trahit. » Item ut ferri annulus magneti adherens alium levat, et hic rursus alium, donec catena sit, sic peccata alia ex aliis pendent. Tertium simile est lini, fili et funis. Sicut enim linum trahit linum, una pars fili et funis trahit et complectit aliam; sic pariter una virtus inest illi trahitque aliam: atque unum vitium implet illud, illudque ad se attrahit, ut vertit Symmachus, juxta illud *Isaie* v. 18. « Via qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis! » Ubi plura hæc de re dixi.

7. EST QUASI DIVES, CUM NIHIL HABEAT: ET EST QUASI PAUPER, CUM IN MULTIS DIVITIIS SIT. — Hebraice, *est ditans se, et nihil ei; est depauperans se, et substantia multa*; Septuaginta, *sunt qui dicunt se nihil habentes, et sunt qui se humiliant in multis divitiis*; Symmachus, *mendicantes*; Theodotus, *πρωτογενεις*, id est, *qui apparet mendicos, qui mendici speciem præbet*; Chaldaeus, *est qui dicitem facit semetipsum, et nihil habet*; et *qui pauperem facit animam suam, et nullam habet substantiam*; Syrus, *sunt qui seipsos ditant, et nihil habent*; et *qui se pauperes faciunt, et multum possident*.

Primo, R. Salomon, Aben-Ezra et Cajatanus sic exponunt, *q. d.* Est qui sua industria, vel fortuna, evadat dives, cum prius nihil haberet; et

est qui sua inertia, imprudentia, vel infortiio in pauperiem incidit, cum multas habeat possessiones et divitias.

Secundo, idem R. Salomon, *q. d.* Est qui dicitur furto a pauperibus bona subducens, qui tandem divitiis omnibus spoliatus in pristinam pauperiem recidit.

Tertio, Hugo et alii, *q. d.* Opulentus suis opibus non contentus, sed plura insatiabiliter appetens, est quasi dives, id est videtur dives; sed revera dives non est, cum nihil habeat, id est, nihil vel parum habere se putet; aut nihil habeat, quia non habet animi quietem, ut sit sua sorte contentus: qui enim eam non habet, nihil habet; vice versa, pauper, sua tenui sorte contentus, est in multis divitiis: divitem enim non opes faciunt, sed animus, cui sua sufficiunt, suaque sorte quietus et letus, juxta illud Poeta:

Quis dives? qui nil capit. Et quis pauper? avarus.

Unde S. Ambrosius, lib. III, epist. 23 ad *Eccliam Vercell.*: « Sed vultis, ait, divites esse? estoque pauperes. Tunc eritis per omnia divites, si fueritis pauperes spiritui. Non census divitem, sed animus facit. Sunt qui se humiliant in multis divitiis, et recte ac prudenter. Satis enim dives omnibus nature lex est, cui cito invenias quod abundet. Cupiditatibus autem omnis divitiarum abundantia, inopia est. Denique nemo pauper nascitur, sed fit. Non ergo nature paupertas, sed opinionis est; ideoque cito invenitur dives natura, difficile cupiditati; etenim quo plus uniusquisque acquisierit, plus sitit, et quasi quadam inardescit ebrietate cupiditatum suarum. » Idipsum deinde fuse prosequitur ac ostendit, vere divitem duntaxat esse justum et sanctum, qui dicere potest: « Portio mea Dominus. »

Hanc gnomen apposto crocodili et aviculæ pologo, bellis in similitudinibus variegato, venastat Cyillus lib. III *Apolog. moral.*, cap. III, cui titulus, *Quod cupidi quantumcumque habeant, sint pauperes*. Avicula quædam, ait, per os crocodili ingressa ejus viscera laniavit, eumque lethaliter sauciavit: egressa deinde avolansque crocodilo, de injuria eam accusanti, respondit: « Si communis est omnibus amica justitia, iuste certe reus est cunctis qui aliquibus nocuit. Tu autem insatiabilis cupiditatis depravatam exemplar, totum te voragini tribuisti, dum non obstructo ore, sed aperto, quasi nunquam satius dormis; et latiore rictu, stipante te tuorum dentium serie, et unguium immanitate armatis, cum tamen vorabilia tibi non deficiant: quia dummodo repleatur tua voracitas, qualis rapueris non discernis. Ideo propter cupiditatem juste vitalia tua perdis, ut quemadmodum prave actionis formam dedisti, ita et portes eam. Sic nimirum cupidus magis vomit, quam exhaurit. Nullus enim plus perdit, quam qui seipsum amittit. Quid enim est quod possides, quando avaritia te absorbet? Ignis

nunquam dicit: Sufficit, neque cupiditati satis fuit unquam. Quare destructio cordis est avaritia, et omnes devorat possessiones. Stomachus exinanitus appetit, et incendio naturali membrum ardeat famescit. Locus evacuatus attrahit, et ardore pectus febricitantis magis sitit. » Unde concludens hoc epimythicum subijcit: « Igitur cupiditas mentis est egestas, ac tanto major, quanto fuit avidior ejus flamma. Diogenes, nihil extra seipsum cupiens, mundum sprevit; Alexander vero, omnia possidens, amplius concupiscit: quis ergo ditior? nonne qui sprevit? nimis enim plenus venter erudat, et tunc flumen extra diffunditur, cum exundat. Vides igitur quod plus cupere infelix paupertas sit, nihil vero desiderare opulenta summa sit? Quo dicto, cum crocodili vita finiverunt verba. »

Rursum dives, qui nihil habet, est opulentus qui amplum habet dominium, sed nullum vel parvum ejus usum et fructum, vel quia est minorennis et pupillus, vel quia prodigus, vel quia oberrata sunt ejus prædia, similive de causa; pauper vero multas habens divitias est, qui parum habet domini, sed multorum usum, uti sunt Religiosi « nihil habentes, et omnia possidentes. » Sic expositum hoc proverbium habet speciem enigmati.

Quarto, alii, teste Vatablo, vertunt: Sunt qui in penuria rerum omnium divites esse sciunt; sunt qui, cum immensis opibus abundant, sciunt esse frugales et pauperes. Et ad hunc sensum, qui valde appositus est, exponi potest versio Vulgata. Magnæ enim prudentiæ est suo tempore ostendere suas opes et liberalitatem; ac vicissim, cum tempus exigit, sumptibus parcere suamque ostendere parcimoniam. Talis erit Paulus qui ait: « Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum), et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati. » *Philipp.* iv, 12. Sapiens ergo scit ubi se gerat ut pauperem, ubi ut divitem.

Quinto et genuine, *q. d.* Sunt qui divites se simulant, cum nil habeant; sunt, vice versa, qui simulant se pauperes, cum divitiis abundant. Hunc esse sensum liquet primo, ex *quasi*, quod simulationem et apparentiam externam significat. Secundo, quia hebraice est *תקטר mitasser*, id est, qui facit, fingit, simulat se divitem, וחרשתי mitrosos, id est, qui facit, fingit, simulat se esse pauperem, cum revera falsi non sit, sed dives. Utrumque enim est conjunctionis *hêpneq*, quæ sæpe significat fingere, simulare, præ se ferre. Tertio, quia ita vertunt Septuaginta, Chaldaeus, Syrus, Theodotus, paulo ante citati, et Vatablus, Pagninus, R. Levi et alii.

Significat hæc gnomen non facile hominem judicandum ex specie externa, eo quod illa sæpe fallat, cum divites apparent foris, qui domi sunt pauperes, et vice versa. Divites enim subinde se gerunt ut pauperes, et pauperes ut divites, idque

vel ex superbia, vel ex avaritia, vel ex prudentia, vel ex humilitate et modestia, aliave virtute.

Porro hæc gnome universalis est, et variis particularibus casibus aptari potest: *Primo*, nobilibus et avaris, *q. d.* Sunt nobiles qui, ut nobilitatis suæ dignitatem tuerentur, simulat se divites, ideoque splendidis vestibus famulisque stipati forinsecus incedunt, cum domi vix habeant panem quem comedant; vice versa, sunt divites qui opibus abundant, sed quia avari, pauperes se simulat, ne cogantur splendide vivere, elemosynas erogare, magna tributa pendere, etc.

Secundo, principibus et plebeis, *q. d.* Sunt reges et principes, qui videntur divites, cum nihil habeant, imo sint in gravi ære alieno, eo quod opes ingentes quas habent, in opera reipublice, ac præsertim in milites et exercitus impendant; vice versa, sunt plebei, qui videntur pauperes, cum opibus abundant. Ita hodie videmus reges et principes ærarium in bellis exhaurire, ut revera pauperes sint; vice versa, plebeios opibus abundare, ac proportionaliter in statu et gradu suo melius habere regibus, usque esse commodiores et opulentiores.

Tertio, superbis et humilibus, et hos maxime videtur notare hic Salomon, *q. d.* Sunt superbi qui se suaque splendide jactant et ostentant, quasi divites sint, cum revera nihil vel parum habeant; vice versa, sunt humiles et modesti, qui cum opibus abundant, eas tamen modeste tegunt, ut videantur esse pauperes. Pari ratione idem tribus prudentibus et imprudentibus; prudentes enim celant suas opes, imprudentes eas ostentant. Unde

Tropologie, hoc proverbium intorquas in arrogantibus, qui scientiam vel virtutem quam non habent, sibi arrogant. Aut in eos qui gloriantur quasi divites sint, eo quod polleant opibus, in quibuslibet. Unde Auctor libri *De XII abusionibus*, tom. IX S. Augustini: *a Prima*, ait, abusio est, sapiens sine operibus; *secunda*, senex sine religione; *tertia*, adolescens sine obedientia; *quarta*, dives sine elemosyna; *quinta*, femina sine pudicitia; *sexta*, dominus sine virtute; *septima*, Christianus contentiosus; *octava*, pauper superbus; *nona*, rex iniquus; *decima*, Episcopus negligens; *undecima*, plebs sine disciplina; *duodecima*, populus sine lege. *o* Octavo autem, puta pauperi superbo, adaptat hanc gnomen Salomonis: *a* Est quasi dives, cum nihil habeat; et est quasi pauper, cum in multis divitiis sit. Quasi pauper ergo, ait, in multis divitiis, est dives humilis spiritus; et nihil habens quasi dives, est pauper superbus mentis affectu. Nobilibus ergo inopia est mentis humilitas, et ineptie divitiæ sunt animorum enormitas. *o*

Rursus Beda mystice hanc gnomen adaptat iis qui sunt divites opibus, sed pauperes bonis operibus, qualis fuit dives Epulo, ac iis qui sunt pauperes opibus, sed divites virtutibus, qualis fuit

Lazarus. *a* Dives, ait, ille sibi videbatur, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide; sed quia Deum non habuit, comperit in fine nihil fuisse quod habuit. Unde dictum est de talibus: Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. Pauper e contra videbatur Lazarus, qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus; sed in malis erat divitiis, quia virtutem habuit humilitatis, quia conditorum omnium divitiarum, videlicet Deum, corde gestabat. *o* Mutuus est hæc Beda ex S. Augustino, serm. 212 *De Tempore*, ubi fuse hanc sententiam et sequentem pertractat, ac inter cætera ait: *a* Sunt qui se divites affectant, cum sint pauperes, id est justi videntur, cum sint impii, etc.; justos se volunt videri, cum in cella conscientie non habeant aurum justitie. Et sunt pleni tanto humiliores, quanto ditiores, de quibus dictum est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum. Lucet aurum, sed plus luget fides. *o* Et de his paulo ante dixit: *a* Sunt divites in corde, divites pleni fortitudine, opimi pietate, abundantes charitate; secum sunt divites, interiores sunt divites. *o* Atque toto sermone docet veras opes consistere in copia, non auri, sed fidei et virtutum. Unde poenitentium ait: *a* Morbus autem divitiarum est superbia magna. Nam grandis animus est qui inter divitias isto morbo non tentatur. Major animus divitiis suis, qui eas vincit non concupiscendo, sed contemnendo. Magnus est ergo dives, qui non se ideo magnum putat, quia dives est. Qui autem ideo se magnum putat, superbus et egenus est. In carne crepat, in corde mendicat, inflatus est, non plenus. *o* Et inferius: *a* Omnes ergo divites boni fideles. Nemo se contemnat, pauper in cella, dives in conscientia. Dives quippe in conscientia securior dormit in terra, quam dives in purpura. Ibi non excitat sollicitudo maligna compuncto corde. Serva divitias in corde tuo, quas tibi contulit paupertas Domini tui. Imo ipsum adhibe tibi custodem; ne percat de corde quod dedit, servet ipse qui dedit. Omnes ergo divites boni fideles, sed non divites hujus mundi. Denique divitias suas nec ipsi sentiunt, *o* sentiat postea. *o*

8. REDEMPTIO ANIMÆ VIRI, DIVITIÆ SUÆ; QUI AUTEM PAUPER EST, INCREPATIONEM NON SUSTINET. — Pro redemptione hebraice est כֹּפֶר *copher*, quod Cajetanus vertit, *pretium*, sensumque dat, *q. d.* Divitiæ hominis sunt pretium ejus; tanti appetitur hominem, quantum est opulentus: vulgus enim omnem dignitatem ponit in opibus, et juxta opes quemque æstimat; vice versa, pauper adeo abjectus est vilisque pretii, ut ne quidem admittatur ad audiendam increpationem, sed ab oculis et alloquio hominum velut peripsema repellatur. Verum *copher* proprie non significat pretium, sed redemptionem, expiationem, satisfactionem. Unde Symmachus et Theodotus vertunt,

propitiatio; Septuaginta, *redemptio*; Syrus, *salus viri divitiæ ejus*. Notat S. Hieronymus in *Ezech. cap. xviii*, significanter dici *divitiæ suæ*: *a* Ne, inquit, de rapinis et usuris, et alieno malo quasi panem verlanum in misericordiam. *o*

Igitur *primo*, S. Augustinus, serm. 212 *De Tempore*, sic exponit, *q. d.* Divitiæ viro addunt animos et robur, ut oblectetur quibusvis adversitatibus in se incurrentibus: ab iis enim suis opibus se potest liberare et redimere; at pauper pusilli est animi, et quavis acriore increpatione percellitur; quare minanti cedit, etiam ut sceleris ejus cooperator. *o* Quando illi, ait, dictum fuerit ab aliquo potente: *o* Die hoc verbum contra inimicum meum, die falsum testimonium, ut eum quem volo opprimam; et donum dat. Forte negat dicens: Non facio, non mihi adduco peccatum. Sed tantum negatur, donec dives minari incipiat; nam pauper non suffert minas, sed iis cedit et succumbit. Huc accedit expositio S. Hieronymi in capite *xviii Ezechiel*: *a* Pauper, ait, non sustinet increpationem, id est injuriam vel malum sibi intentatum, *o* *q. d.* Pauper facile injuriis opprimatur, et damnis intentatis prosternitur, et, ut vulgo dicitur: *a* Qui non habet in ære, laet in pelle. *o*

Secundo, alii sic exponunt, quasi hæc dicantur in laudem divitiarum, *q. d.* Divitiæ divitem a quolibet malo incurrente liberant et redimunt; at pauper non sustinet increpationem, quia ante correptionem illico et accusatur, damnatur, juxta illud Poete:

Dot veniam corvis, vexat censura columbas.

Tertio, Rabhini in *Midras agada*: Pertinent hæc, inquit, ad dimidium siclum, qui in lege pro redemptione animæ præceptus erat, *Ezech. xxx, 12*; qui quidem pauperi æque ac diviti parti erat debito solvendus, ne scilicet pauper convictum increpationemque audiret a divite, majorem se partem in communi omnium sacrificio habere, jactante.

Quarto et genuine, assignat hic Salomon commodum divitiarum et incommodum paupertatis; hocque illi preferit, *q. d.* Divitiæ hoc commodi afferunt diviti, quod, si forte in periculum animæ, id est capitis et vite incidat, facile illud excludit, sequè redimat auro, juxta illud *Ezech. vii*: *a* Sicut enim protegit sapientia, sic protegit pecunia. *o* At pauper sæpe ob hoc duntaxat increpationes, accusationes et lites evadit, quod pauper sit, quod scilicet non habeat opes, quibus accusatores inhiant, ut eas sua eriminatione emungant. Reddit causam cur sint, qui velint videri divites, et vicissim qui velint videri pauperes, ut dixi vers. præced. *o* nimirum divites videri volunt, ut periculum auro redimant; pauperes, ut periculum sua paupertate declinent et effugiant. Ita Aben-Ezra, Jansenius, Vatablus et alii. Hunc sensum exigunt Hebræa quæ habent, *et pauper non audit*; Syrus, *non recipit increpationem*.

Audi S. Chrysostomum, in *Catena Græcorum*: *a* Quid dicitis? quid facis? cur pecunias usque adeo extollis? Non quasvis pecunias, vel opes, eam vim habere dixit; sed proprias, hoc est justis laboribus partas, non vi aut fraude raptas: hæc enim non sunt propria. Mendicus autem non sustinet minas. Numquid res mala est paupertas? an hoc forsant, quod mox sequitur, dicere voluit? Ecce egestas res usque adeo secunda et tuta est, ut ne minari quidem spoliationem quis pauperi valeat, nedum spoliarè; illum enim qui nihil omnino habet, quomodo quis exterrere queat? Hujusmodi enim vita, quod ad curas atimet, est prorsus secunda et otiosa. Possunt hæc ad suppliciorum quoque metum referri; qui enim adversa fortuna premanunt, suppliciorum interminationem non premitant. *o* Huc facit illud Theodoretus, orat. *7 De Provid.*: *a* Pauper non metuit strepitum fori, nec preconis vocem reformidat, nec judicis torto vultu et oculis ignem spirantibus terretur. *o* Et illud Poete:

Sic reus ille fere est, de quo victoria lucro
Esse potest: inopis vindicte facta carant.

Et illud:

Canabit vacuus coram latrone viator.

Ita S. Hilarius, teste S. Hieronymo in ejus Vita, circumventus a latronibus, ab eisque rogatus: *a* Quid, inquit, faceres, si latrones ad te venirent? respondit: *a* Nudus latrones non timet. *o* Et illi: *a* Certe, aiunt, occidi potes. Possum, ait, possum, et ideo latrones non timeo, quia mori paratus sum. *o* Et S. Francisus, a similibus interrogatus quis esset, intrepide respondit: *a* Præco sum magni Dei. *o* Et S. Martinus, captus a prædonibus, asseruit se nihil omnino metere: *a* Solo enim, ait, Deum in majoribus periculis magis esse præsto, magisque opitulanti confidentibus in se. *o* Ita Severus in ejus Vita.

Mystice: *a* Redemptio animæ viri sunt divitiæ ejus, id est divitiæ proprie, ideoque non temporales: hæc enim sunt aliena et peregrina, non proprie et domesticæ; sed spirituales, puta virtutes, de quibus ait S. Paulus: *a* Quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et scientia, *o* *1 Cor. i, 5*. Ita S. Hieronymus, epist. ad *Leontium*: *a* Possumus quidem divitias, ait, intelligere quæ non de alieno, non de rapinis sunt, juxta illud: Honora Deum de tuis laboribus; sed melior est intelligentia, ut proprias divitias cognoscamus thesauros (virtutum et bonorum operum) in celo repositos, quos nec fur possit suffodere, nec latro violentus eripere. *o* Et Beda: *a* Quid autem veræ divitiæ valeant, quid vera paupertas agat, subdendo manifestat: Redemptio animæ viri divitiæ suæ; qui autem pauper est, increpationem non sustinet. Qui ergo animam suam vult redimi a futura ira, congreget divitias operum bonorum. Qui enim eget hujusmodi di-

vitiis, increpationem districti iudicis sustinere non valet, de qua Psalmista postulat, dicens: Domine, ne in ira tua arguas me; neque in furore tuo corripas me. Alioquin pauperes non ibi increpantur a Domino, sed benedictionem æternæ hereditatis percipiunt. »

Porro præ cæteris operibus, eleemosynæ sunt animæ redemptio. Unde S. Chrysostomus: « Dives, ait, in periculum animæ suæ recipit opes: quapropter cum illas recondit, animæ suæ iacturam facit; cum autem largitur egenis, animam suam liberat. Quia redemptio animæ propriæ divitiæ. » Denique S. Hieronymus in cap. II ad Galatas: « Pauper, ait, non sustinet comminationem. Non enim potest futurarum pœnarum audire terrorem pauper in fide, pauper in gratia, non habens divitias spirituales; » et S. Ambrosius in *Annotat. Exodi*, cap. xxx, ad Iustum: « Est, ait, redemptio animæ misericordia. Redemptio enim animæ hominis divitiæ ejus sunt, quibus utique fit misericordia, quæ sumptu pauperes juvat. Fides igitur gratia, gratia misericordia, misericordia redemptio est animæ, quæ drachma, hoc est integro pretio summe plenioris expenditur. » Hinc et illud Daniels consilium datum Nabuchodonosori, cap. iv: « Peccata tua eleemosynis redime. » Idem S. Ambrosius, lib. III, epist. 25 ad *Ecclesiam Verwellensem*: « Redemptio animæ viri, ait, divitiæ ejus, quoniam qui pauperi donat, redimit animam suam. »

9. LUX JUSTORUM LÆTIFICAT: LUCERNA AUTEM IMPIORUM EXTINGUETUR. — Septuaginta, *lux justis semper, lux autem impiorum extinguitur*; Chaldaicus, *lux justorum exsultat*, id est exsultare facit tam ipsos quam alios. Hebraice est *ישמח* *ismach* in *cal*, id est *latabitur* (1), id est lætare facit. Ponitur enim *ismach* pro *שמח* *iesammach* in *piel*; et sic forte legit Noster: eadem enim utrobique sunt litteræ, mutatis duntaxat punctis.

Quæres: quænam hæc *lux*? Primo, Aben-Ezra et Pagninus accipiunt animam justi, quæ lux dicitur, quia sapientia lucet et preluet aliis. Unde Pagninus vertit, *anima justorum, quæ est veluti lux, latabitur*; anima impiorum, quæ est veluti lucerna, extinguetur. Nam anima justi similis est luci solis orientis, quæ permanet, imo crescit; impii vero lucernæ, quæ lucis firmitate caret et absumentur, ait Aben-Ezra.

Secundo, Vatablus: « Lux, » inquit, est intelligentia, de qua Christus, *Joan. viii*: « Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vite; » intelligentia autem impii extinguetur, juxta illud *Luce viii*: « Quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo. » Justii enim lumine rationis et fidei, illud excolendo ac juste vivendo, adaugent: at impii illud

(1) Metaphora ducta a luce solis, qui exorientis et subinde splendore augescens ipse lætare videtur, dum totam orientem faciem illustrans exhilarat. Sensus est: Res proborum florent, improborum fortuna perit.

injuste vivendo sensim immuunt et exstinguunt, juxta illud S. Ambrosii, lib. I *De Abraham*: « Lumen illud quod homini a Deo cum mente inditum fuit, superbiæ status et voluptatis humor sopit. »

Tertio, « lux » symbolum est lætitiæ; sol enim sua luce exhilarat universos. Sic sensus erit: Ut sol exortus suo lumine mundum exhilarat, sic justorum animi vultusque hilares tristitias hujus mundi et molestias facile discutunt, q. d. Mens serena lætaque justorum alios lætos efficit, aut in suo lumine et pura conscientia unusquisque justorum lætus erit; improborum vero lucerna, id est lætitia et gaudium vanum est et fallax, ideoque cito occidit et evanescit. Ita auctor *Catena Gregorum*.

Quarto, « lux » symbolum est prosperitatis et felicitatis, sicut tenebræ adversitatis et infelicitatis, q. d. Felicitas justorum solida est et perdurat, quia fundata in justitia, ideoque solidam liquidamque tam sibi quam aliis affert lætitiæ: at lucerna, id est modica et brevis impiorum felicitas, ocuis exstinguitur et deperit, præsertim dum more suo eam ostentant, itaque invidiam et emulationem sibi concitant; invidi enim et nulli eam sepe exstinguunt. Ita Lyraus, Baynus, Salazar et alii. Hic sensus valde appositus est.

Quinto, « lux » symbolum est famæ, claritatis et gloriæ, q. d. Fama et gloria piorum similis est amplæ luci, quæ omnes illustrat, exhilarat, lætificat: at lucerna, id est brevis et exigua fama, impiorum illico exstinguitur, ideoque solidam claritatem et lætitiæ afferre nequit.

Sexto et sublimius, « lux » symbolum est doctrinæ, justitiæ, virtutis, gratiæ, quæ est lux cælestis et divina, de qua Christus, *Matth. v*: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut glorificent Patrem vestrum qui in cælis est, » q. d. Justi sua splendida doctrina et gloriosa vita, ac presertim sua beneficentia et eleemosynis tam spiritalibus quam corporalibus illuminant et lætificant cunctos. Unde a Christo vocantur « lux mundi, » *Matth. cap. v*. At lucerna, id est modica doctrina, virtus et gloria impiorum, quæ in nocte hujus vite et sæculi fulgere videtur, sepe in ea, semper post eam, sive ea transacta, exstinguitur, ac oriente die æternitatis gloriaque cælesti, velut læta oriente sole, occidit et evanescit. Alludit ad *Job xviii, 5*: « Nonne lux impii extinguetur, nec splendebit flamma ignis ejus? lux obtenebrescet in tabernaculo ejus, et lucerna, quæ super eum est, exstinguetur. » Hunc sensum innumeri Septuaginta, dum post hunc versum explanationis gratia subiiciunt hunc, qui non est in Hebræo: « Animæ dolose errant in peccatis; justii autem miserantur et miserentur, » quem Noster ponit inferius et annectit vers. 13. Ita anonymus in *Catena Greg.*

Nota: Sapientia, virtus, dignitas, lætitia et felicitas justorum comparatur *לור* *or*, id est luci amplæ, qualis est solaris, quia solida est, ingens,

jugis, stabilis et per omnes orbis partes sese diffundit, juxta illud *Prov. iv, 18*: « Justorum autem semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem. » Vide ibi dicta. Talis fuit Christi, qui fuit sol universi, de quo *Psal. xviii, vers. 7*: « Exultavit ut gigas ad currendam viam; a summo celogressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus, nec est qui se abscondat a calore ejus. » Unde Aben-Ezra: « Lux justorum, ait, similis est lumini venturi sæculi » (imo illud inchoat, et in illud desinit, juxta illud *Psal. xxxv, 10*: « Quoniam apud te est fons vite, et in lumine tuo, » puta in lumine gloriæ, « videbimus lumen »), aut salutis splendori, juxta illud *Isaia cap. ix, vers. 2*: « Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. » Denique or justorum est *לור* *ur*, id est ignis, puta claritas et zelus, quo alios amore Dei inflammant. At vero sapientia, virtus, lætitia et prosperitas impiorum comparatur lucernæ, quia instabilis est, modica, brevis, frigida, evanida, ac minimo adversitatis refrante vento exstinguitur.

Nota secundo antithesin: nam *lætificat* per metalepsin opponitur *extinguitur*; lux enim justorum, quia solide perdurat, crescit et augetur; hinc lætificat ipsos et cæteros: lucerna vero impiorum, quia illico minuitur et exstinguitur, hinc solidam lætitiæ afferre nequit, sed umbraticam et factam, quæ evanescens in majorem deinde luctum et merorem desinit et terminatur. Talis est lux, id est doctrina et splendor hæreticorum, hypocritarum, fraudulentorum, mendacium, etc., quæ detecta hæresi, hypocrisis, fraude, mendacio, illico evanescit. Rursum, lux justorum lætificat, vel, ut Hebræe est, *latatur*, id est læta est, ampla, clara, quia in dies intendit et magis clarescit: lucerna vero impiorum quasi moesta languescit, et instar lucernæ deficiente oleo emoritur et exstinguitur. Unde noster Salazar: « Lux, ait, justorum lætificat, » id est augetur; lucerna vero impiorum decrescit et exstinguitur: sic læta seges vocatur magna, vocat et ampla. Sic Hebræi palmum magnum vocant palmum *שחצ* *schocce*, id est ridentem et lætum; palmum vero parvum vocant palmum *עצב* *alsob*, id est tristem et moestum. Sic cap. x, vers. 4, dicitur: « Filius sapiens lætificat patrem: » lætificat, id est magnificat et magnum reddit. Lætitia enim rebus dat incrementum et vilam, lætitia vero decrementum et interitum.

Moraliter, noster Alvarez de *cañ*, lib. III *De Perfect.* part. II, cap. xiv: Lux, id est vita, inquit, et conversatio justorum lætificat Deum, Angelos et homines: Deum, cui illi purissimum honorem exhibent; Angelos, quorum se discipulos et imitatores ostendunt; homines, quos vite sanctitatem et bonorum operum perfectionem docent. Si viri perfecti erent, tanto spiritus fervore, tanta reverentia et timore, tanta fiducia et amore orant, ut non tam homines fragiles, quam terrestres qui-

dam angeli videantur. Si, cogente necessitate aut charitate, loquantur, tanta circumspeditione et modestia loquantur, ut nihil otiosum, nihil molestum, nihil durum audientibus ex ore suo prodire permittant. Si corpus cibo et potu sustentent, tantam abstinentiam et sobrietatem retinent, tanta districtione appetunt colunt, ut scientes ne in modico quidem excedant temperantiam mensuram. Si quid illud agant, sic agunt ut bonæ ac perfectæ actionis circumstantias non deserant: sunt enim veluti artifices virtutis peritissimi, et piiores sapientissimi, qui ex suis manibus nullum opus impolitum aut minus decorum abire concedunt. Thomas enim Aquinas, explicans quæ ratione Deus omnia bene faciat, his bene verbis nos ad ejus imitationem exhortatur: Similiter et nos diligentiam apponere debemus, ut singula opera nostra, quantum unquam melius possumus, faciamus ex omni virtute Domini Jesu Christi, et cum omni desiderio triumphantis et militantis Ecclesiæ, et sub nomine Creatoris, quasi vota sua nostra, et omnis laus Dei, et universitatis utilitas ex uno opere dependeat, quasi nunquam ad id opus reversuri, neque opus aliud postmodum incepturi. Hæc ille.

10. INTER SUPERBOS SEMPER JURGIA SUNT: QUI AUTEM AGUNT OMNIA CUM CONSILIO, REGUNTUR SAPIENTIA. — Hebræice, *tantum in superbia dabit* (superbus) *litam*, et *cum consiliis sapientia* (1). Septuaginta, *malus cum contumelia agit mala; qui autem sui ipsorum cognitores* (videntur legisse *ידידיק* *videin*, id est cognitores, cum Noster et alii legant, *נדיק* *ndisim*, id est consulti vel consiliarii), *sapientes*. Septuaginta de more sequitur Syrus, *vir improbus, ait, cum contumelia malum operatur*; Aquila, Symmachus et Theodotus, quos sequitur Lucifer Calaritanus, *Apolog. pro S. Athanasio*, et S. Hieronymus contra Ruffinum, *malus in superbia dabit pugnam*; pergit Theodotus, *et in iis qui consilium adhibent, sapientia*; Chaldaeus, *attamen in superbia venit contumelia, et hi qui consilium inveniunt sapientes sunt*; Tigurina, *arrogans temeritas nihil quam rixam excitat, ac cum consiliis sapientia*, id est, ut Vatablus, *penitentia est superbo cavere vitæ, etc.*

Sensus est, q. d. Superbia facit ut superbi iugiter litigent et rixentur; facit enim ut quisque alium anteire, et præ eo sapere ac honorari velit: quare in consilio superbus vult suam sententiam cæterorum omnium judicio preferri, nec ulli etiam sapientiori cedere sustinet; hinc lites et jurgia. At vero « qui sui ipsius cognitor, » ut vertunt Septuaginta, id est suæ infirmitatis et ignorantie conscitus est, libenter audit aliorum consilia, eaque suis anteponeit, et iis acquiescit; quare nulla habet jurgia, nullas discordias, sed pacem

(1) Sen, *fastu nil nisi rixa datur* (proprio) *abit*. « ill. quis. Crebra impersonaliter loquendi formæ; » et *de iis qui sui consiliis pastinantur, sapientia est.*

cum omnibus, ac prudenter et feliciter res gerit, ideoque sapiens est. Hinc videmus inter hereticos tot esse jurgia, tot sectas quot capita. Audi S. Augustinum, *De Pastribus* in cap. xxxiv *Ezech.* 10: «Alia secta, ait, in Africa, alia heresis in Oriente, alia in Ægypto, alia in Mesopotamia, verbi gratia: diversis locis sunt diversæ, sed una mater superbia omnes genuit; nec mirum, si superbia parit dissensionem: hæc enim ejus germana soboles est.» Idem, *epist.* 120 *ad Honoratum*, explicans illud *Psal.* xxi: «Et a cornibus unicornium humilitatem meam: In unicornibus, ait, superbia intelliguntur, quia superbia odit omne consortium.»

Antithesis rursum hic est obscura; clara esset si dixisset: «Inter superbos semper sunt jurgia, inter humiles autem semper viget concordia et pax;» sed more suo per metalepsin et melonymiam docere voluit, humilitatis comitem et effectum esse auditum et sequelam consilii, æque ac concordie et pacis sapientiam. Ideo enim inter superbos sunt jurgia, quia nolunt audire et sequi sana aliorum consilia, ac utraque de causa insipientes sunt; insipientium enim est jurgari, æque ac sequi superbium et insipientium cerebrum proprium. E contrario inter humiles constat pax, quia hi libenter aliorum audiunt et sequuntur judicia, ac utraque de causa sapientes sunt. Vera enim sapientia est humilitas, sui que cognitio et demissio. Unde illud sapientissimum Apollinis Delphici oraculum: *ἄνθρωπος γινώσκων ἑαυτὸν ὀπίσθηται*, id est *nosce teipsum*. Hinc rursum vera sapientia est, non niti suo iudicio, sed agere omnia cum sapientium consilio. Superbia ergo causa est jurgiorum, dissensionum, schismatum, hæresum, litium, bellorum: humilitas vero causa est et mater concordie, pacis, unionis, charitatis. Hoc significant Hebræa, quæ habent, *vere*, vel *tantum in superbia* (superbus) *dabit litem*: in superbia, id est propter superbiam; nam ob solam superbiam et fastum dissensio et rixa oritur, ait R. Salomon; eum his autem qui consulto agunt, sapientia est, quia hæc in consilio habitare se proficitur, *Prov.* viii, 12: «Ego sapientia, inquit, habito in consilio, et eruditus intersum cogitationibus.» Sic et Aben-Ezra: «Significat, inquit, a fastu lites oriri; qui autem consilium ineunt, ne superbe se gerant, eum his sapientiam esse.» Exempla sunt in bellis civilibus Romanorum et Græcorum, quæ ab ambitione ortum duxerunt; qualia fuere Syllæ et Marii, Cæsaris et Pompei, Augusti et Antonii, Antiochorum et Seleucorum, in posterum continua serie propagata per 150 et amplius annos.

VERS. 11. 11. SUBSTANTIA FESTINATA MINUETUR: QUÆ AUTEM PAULATIM COLLIGITUR MANU, MULTIPLICABITUR.—Hebræice, *divitiæ ex vanitate minuuntur, sed colligens per manum augebit* (1), supple, divitias suas. Unde

(1) Maurer, *opes* (pigræ et belluonis) *hæc illis minuuntur, evanescent; sed qui colligit in manum, id est*

primo, R. Levi sic exponit: Divitiæ quæ ex rebus vanis congeruntur, valde minuuntur, quia scilicet res vanæ et fragiles facile franguntur et evanescent. Vidit Lovanii quendam, qui opes suas expendebat in cyphis vasisque vitreis conflandis, ut ea alibi caro divederent, tuncque iis currum onerasset, is in itinere allisus ad scopulum, eversusque, omnia vitra ad saxa allisit et confregit: ita ex divite repente factus est pauper.

Secundo, Cajetanus *ex vanitate* refert ad *minuetur*, non ad *substantia*, q. d. Substantia, quæ in res vanas expenditur, ex hac vanitate minuetur: quia scilicet herus vacat symposiis, conviviis, splendidis vestibus, equis, famulis, rhedis, cæterisque vanitatibus; at colligens per manum, id est qui opes suas asservat, et manu laborando multiplicat, is augebit eas.

Tertio, alii, q. d. Substantia ex vanitate, id est quæ obiter et perfunctorie colligitur, minuetur. Ita R. Salomon: Qui studia sua, inquit, congestim et desultorie agit, minuetur, hoc est, ea paulatim oblivioni tradet.

Quarto, idem Cajetanus, et ex eo noster Salazar: «Substantia, inquit, ex vanitate minuetur; Symmachus, *ex vacuitate*, id est, quæ nullo labore aut industria constitit possessori suo, quia illam vel a majoribus accepit, vel subito aliqua fortuna nactus est. Et quidem hæc (ex mea sententia) noster interpretes vocavit *festinata*, acceleratam, vel subitam *substantiam*, quam sine industria sua aut labore quis subito percepit. Hæc igitur imminuetur, quia opes illas quas quis sine labore obtinuit, minoris estimat, atque adeo temere profundit. Quæ autem paulatim manu colligitur, multiplicabitur: illa videlicet substantia, quæ longo tempore manu, id est, labore et propria industria, conquiritur, haud temere expenditur, quin potius in dies amplificatur. Nam qui illam eo modo acquisivit, maximi quidem habet, atque adeo parce insumit, et cumulatus quotidie augere curat. Hæc facit illud Threviri: «Aer, inquit, qui summo mane præcoctiter elevat nebulam et nubes, fere afflatim a prandio pluviam mittit: sic non solent retinere filii quod congesterunt patres avare,» nimirum decoquunt et profundunt patrimonia avare a patribus congesta.

Quinto et genuine, *substantia ex vanitate*, id est vanis pravisque modis aribusque, ut per magiam, usuram, rapinam, fraudes, etc., acquisita, minuatur: quia Deo vindice, ab injusto et violento possessore avolabit ad alium, vel justum, vel minus injustum; quæ autem *per manum*, id est justo, strenuo et continuo manuum labore colligitur, multiplicabitur. Noster verit, *festinata*, id est festinanter acquisita, quia quæ sic acquiruntur, fere illicitis modis per fas et nefas corradiunt. Adde, videtur Noster per *מַהֲרָה* *mehe-*

qui colligit semper et collecta curat et conservat, *is augebit eas.*

rah, id est *ex vanitate*, legisse *מַהֲרָה* *mehorah*, id est *festinata*, per metathesin. Sic et Septuaginta, qui tamen utrumque legisse videntur, nimirum elegantiam paranomasias hoc modo: *מַהֲרָה מַהֲרָה מַהֲרָה* *mehorah mehorah mehorah*, id est, ut ipsi vertunt, *substantia immoderata, opes per avaritiam*, id est *festinata cum impudite, minor fit; congregans autem cum pietate implebitur*. Addunt Septuaginta, *justus miseretur et commodat*; et Chaldaicus, *opulentia iniquitate* (Syrus, *ex iniquitate*) *possessoris acquisita minuetur, et qui congregat et dat pauperi* (Syrus, *quæ autem juste congeritur*), *multiplicabitur*. Accedit quod *mehorah* non *mehebel* habeatur cap. xx, vers. 21, ubi pepe eadem est sententia: «*Hebreus*, ait, ad quam festinatur (Hebræice, *mehebelit*) in principio, in novissimo benedictione carebit.» Ita explicat Aben-Ezra, Auctor *Catena Græcæ*, Lyranus, Jansenius et alii. Astipulantur Philosophi. Menander vir:

Nunquam vir æquus dives evasit cito,

Hoc respexit ille qui Syllæ jactanti sese dixit: «Quomodo vir bonus esse potes qui tantas possideas opes, cum a patre nihil tibi sit relictum?» Ita Plutarchus in Vita Syllæ. Gnome est Quintilianii, lib. X, cap. iii: «Nihil rerum ipsam naturam voluisse magnum cito effici, præposuisseque pulcherrimo quæque operi difficultatem; quæ nascendi hæc quoque fecerit legem, ut majora animalibus visceribus parentum continerentur.»

Porro causa cur opes, cito collectæ, cito difflant; sensim autem congregatæ, perdurant, prima est ea quæ jam dixi, scilicet quod opes cito collectæ sæpe partæ sint per usuram, rapinam, fraudem, alicujus scelera. Male autem parta male dilabuntur.

Secunda, quod opes, quæ cito colliguntur, colliguntur precipitantur et temerarie sine consideratione et prudentia. Unde Hebræum *mehorah* significat festinationem cum precipitantia et temeritate; quæ autem temere et imprudenter conquiruntur, facile alieni vectigali, tributo, hypothecæ, obligationi, alteri oneri aut vitio sunt obnoxia, quod postea cum deprehenditur, opes ipsas imminuit vel auferit. Rursum precipitantia hæc facit, ut opes collectæ non satis prudenter firmentur et conserventur; quocirca facile vel ab hoste, vel a casu aliquo eripiuntur aut subvertuntur. Quæ autem sensim opes congregat, is prudenter agit, ideoque eas sibi firmas stabilesque facit.

Tertia, quod opes cito facileque collectæ large et liberaliter expenduntur, imo prodigantur; qui vero opes sensim labore parat, is eas parce expendit, ac quotidie eis aliquid adficere et accumulare satagit. Denique tritum est illud: «Quod cito fit, cito perit.»

Porro hæc gnome locum habet in opibus non tantum temporalibus, sed et spiritualibus. Sic enim videmus eos qui festinato satagunt evadere

docti, ideoque simul student Grammaticæ, Rhetoricæ et Philosophiæ (quod S. P. N. Ignatio, initio conversioni suæ, contigit), nihil vel parum proficere, *tempusque perdere*. Rursum videmus eos qui cito in virtute perfecti evadere volunt per immodicum fervorem, eam non assequi, quia fervor ille cito defervescit: unde tales quod subito amplexi sunt, subito derelinquunt. E contrario virtus et scientia, quæ moderato et continuato studio, per humilitatem et exercitia scholastica sensim acquiruntur, crescit et perdurat. Unde Græcum *ἡσυχαστὴν* aliqui vertunt, *substantia effervescentia minuetur*. Nam, ut apte ait Plutarchus in *Moral.*, præpropera et tumultuaria ista opum, scientiarum et virtutum augmenta similis sunt lacui vel aque per ignem effervescenti et ebullienti, cujus major pars in spumas et vapores abit, ac per cacabi labra dilabitur; reliquum mox, ut ab igne deponitur, subsidit, ac immixtum consumptumque apparet: sicut ergo hæc præ cæteris liquoribus fervore attollitur, et eodem fervore consumitur deprimiturque: sic procerus intempestivi Novitiorum fervores ipsos extollunt, sed et debilitant ac consumunt vires tam animi, quam capitis et corporis, itaque in maiorem animi dejectionem depriment et prosternant, quo fit ut subito tam fiant languidi et torpidi, quam paulo ante fuerant vegeti et fervidi.

Hujus fervoris intempestivi typus et symbolum est asinus Maurusius, cui, ut scribit Ælianus, lib. xii, *De Animal. cap. x*, initio, cursus est velocissimus: volare eum, non currere diceres; sed hic ac vor illico intepescit, et in maximam tarditatem degenerat celeritas. Simili modo id ardentibus principia sæpe fervent, tepent media, nihil frigent: quo fit ut qui ita se gerunt, nunquam ad solidam sapientiam et virtutem perveniant, cui perseverantia opus est vel maxime. Causam dat Lucretius, lib. IV *De Rerum Naturæ*, dicens:

Nam leviter quamvis quod crebro succidit icla,
Vinctur in longo spatio tamen atque labacat.
Nunc visus etiam guttus in saxa cadentes
Humoris, longo in spatio pertinere sicut?

Hinc illud tritum: «Festina lente,» cujus symbolum est dolphinus anchoræ implicitus; quod Augusto et Tito Imperatoribus pro insigni fuit. Hæc facit illud Accii in *Chrysisippo*:

Minus pigrasse quam properasse est nefas.

Rursum, prematuri incrementi symbolum est saxilix arbor, ita dicta, quod ea celeritate in ramos et frondes accrescat, ut salire videatur, ait Verrius (est Festus Pompeius aliud salicæ dicitur etymon); sed mox eadem celeritate salix in autumnum defrondescit, et rami amputantur. Ita Pierius, *Hierogl.* 52, cap. xxx.

Ejusdem symbolum est cucurbita pinum complexa cum hoc lemmate: «Cito nata, cito per-

reunt. » Et aquila insidens testudini, de qua Poeta:

Et tardus nimis, et præceps nimis esse caveto.
Ille sperit, medium qui in utrumque tenet.

Audi Thucydidem: « Duo sunt adversissima reo-
te menti, ira et celeritas. » Audi et Comicum:

Clarior quo falsis ignis, citius hoc extinguitur.
Esse ista potest celebre, quod celeriter nascitur.
Furtus esse idem diturnus ac præcox nequit.
Non ferunt elationem, adepta que statim sunt exitum.
Alind celeritas, aliud est mansuetas.
Natum magnum illi voluit fieri cito.
Cæcos parit caecillos festinans canis.
Factum satis cito est, quod factum est bene.
Fortuna quem rapim effert, raptim destruit.
Obliviosa, nec sat nisi composit est festinatio
Quo magis es festinans, hoc rem tardius perditis.

Præclare Tacitus, lib. III *Annal.* cap. LXVI: « Festinatio multos bonos pessumdedit, qui, spreto que tarda cum securitate, prementura vel cum exito properant. » Huc facit apologus cucurbitæ cito, et oleæ tarde crescentis. Olea enim mirabatur juxta se natam brevi tantum crevisse, ut se esset longe altior, quæ annos plures in eodem fuerat loco. Sed cum, adventante hieme, cucurbita exarisset: « Minime, inquit olea, cito crescentibus est intendendum, quibus tam cito paratus est interitus. » Apologus hic significat nimis festinata non esse diturna.

Similis cucurbitæ et palmæ apologus existat apud Cyrillum, lib. III *Apolog. moral.* cap. CIV: « Orta, inquit, cucurbita juxta palmam, radicem habens minime firmam, paucis diebus in altum elata, et antiquissimæ palmæ velocioribus incrementis adequata, proposuit dicens: Palma soror, quantum temporis habes? cui illa: Centum vite annos. Tunc cucurbita, magis mature se crevisse gaudens, grata naturæ dixit: Gratias tibi, quia pro anno mihi diem dedisti; nam quod palmæ annus, hoc mihi dies dedit. Mox ei palma, ut superbiam ejus deieceret, ita fertur dixisse: Recte es cucurbita, cum curvatum iudicium habes. Nam si sane sentires, attenderes quod, regularitate mirabilis natura cuncta dispones, juxta modos augmentationis mensures periodos durationis. » Probat id ratione a priori, quam exemplo piscis homerobii, elephanti et torrentis confirmat: « Etenim quod mature crescit, cito decrescit; et paulatim augetur, in longum est durativum. Hemerobius piscis repentinis augmentis excessens, eo die quo oritur, moritur; et elephas trecentorum pertingit ad terminum, quia festinum non habuit incrementum. Torrens rapidus cito committitur, sed tardus passu moderaminis amplius antiquatur. Melius est ergo paulatim crescere et diutius vivere, quam celeriter superescere, et quæntocumque ariditate finire. » Unde seram cucurbitæ penitentiam subjicit, dicens: « Quibus sine tribulatione auditis, suspirans cucurbita

dixit: Quis te hoc docuit? cui illa: Tarditatis certæ meæ antiquitas; nam in antiquis est sapientia. Tunc illi mestitia abditæ suboriente, eidem scientiælibus in præjudicium sumum, et commodum aliorum, erudita cucurbita cum lacrymis exclamavit, et dixit: O nimium infelice rapacitatem cupidinis, ac violentæ radicis! O felicissimam moderantiam æquilatis! Quæ enim cito vorat violenta rapacitas, post modicum effunduntur; sed quæ paulatim acquirit æquitas, nunquam deficient, quia in sempiternum manet justitiæ fundamentum. Quibus dictis, conticuit. »

12. SPES, QUE DIFFERTUR, AFFLIGIT ANIMAM (Hebraice, spes protracta est languor, infirmitas, vel ægritudo cordis); LIGNUM VITÆ, DESIDERIUM VENIENS. — Primo, Baynus censet hie spem honorum temporalium componi et opponi spei bonorum spiritualium et æternorum, quod prior caduca ac vana semper differatur, et nunquam veniat, itaque sperantes deludat et cruciet; posterior vero stabilis et veræ illico veniat: tum quia bona æterna, quæ speramus, per certam spem quasi manu tenentur; tum quia pro rem brevi manu tenenda et possidenda obvenit: quare hæc spes instar ligni vitæ animam pascit et oblectat. Unde S. Gregorius: « Spes, ait, in æternitate animam erigit, idcirco nulla mala exterius, quæ tolerat, sentit. » Et Origenes, hom. 9 in *Exod.*: « Futurorum spes laborantibus requiem et solatium parit, sicut in agone positus dolorum vulnerum mitigat spes coronæ. » Id multis exemplis ostendit Apostolus ad *Hebræos*, 12o cap. XI, uti ibidem ostendit. Dei ergo promissa, æque ac dona, sunt aurea et gemma: ex adverso mundi promissa sunt aurea, et res vitæ; gemmam enim pollicetur mundus, cum vix præstet crystallum.

Secundo, Septuaginta Complutensium hunc versum sic efferunt, *justus miseretur, et commodat; bonum autem, vel honestum desiderium, est arbor vite*, quia sicut ex arbore vite nascebantur fructus optimi, qui vitam longævam homini prorbabant: sic ex bono desiderio nasentur opera bona, quibus justus miserendo et commodando aliis vitam impertit. Verum Septuaginta Romani sic habent, *melior est qui incipit auxiliari corde, illo qui promittit et in spem adducit; arbor vitæ desiderium bonum; et Syrus, melior est qui juvare incipit, quam qui spem suspendit; et Chaldaeus, melior est qui projicit sarcinum suum, illo qui pendet in spe*. Sed arbitror, inquit Giggæus, esse errorem, ac pro דמיסו demisre, id est qui projicit, legendum esse דמיסו demisre, id est qui incipit. Unde sic veritas, *melior est incipiens (auxiliari, ut verbum Septuaginta et Syrus) illo qui pendet in spe*. Quare ex illis versionem Vulgatam sic explicat noster Salazar: « Mellior est qui incipit auxiliari corde, » id est longe gratior accidit ille, qui illico et actutum ex corde incipit benefacere, et auxilia proximo impendere, quam ille qui magna promittens longa spe torquet animam accipien-

tis. Addit autem: « Arbor vitæ desiderium veniens, » id est, res optata, non quidem dilata, sed in manus optantis cito veniens, arbori vite assimilis est. Huc facit illud: « Qui cito dat, bis dat. » Et: « Beneficium inopi duplicat, qui confert celeriter. » Auctor vero *Catene Græcorum*, sic clare Septuaginta vertit et explicat: « Mellior est qui ex corde et re ipsa juvat: juvareque incipit, quam qui se adjuturum promittit, et in auxilii spem erigit. Pulchrum est nature virtutem auspicari, neque de die in diem expectando spe vana Deum hominesque lactare. Qui enim sperat eras se exordium facturum, quod crastina lux adductura sit pressus ignorat. Hec enim significat dum ait: Qui incipit corde juvare. » Ille sensus verus et appositus est, sed arctior: nam non adequat, nec explet totam sententiæ vim. Unde

Tertio, plene et adequate: « Spes » ponitur metonymice pro re qualibet desiderata, uti et alibi saepe. Sic dicitur *Rom. viii*, 24: « Spes (id est res sperata) que videtur, non est spes. » Unde explicans subdit Apostolus: « Nam quod videt quis, quid sperat? » Itaque sensus est, ait Jansenius: Cum res quælibet que speratur sive ab homine, sive ab angelo, sive ab aere, sive ab alia creatura, sive a Deo, differtur, hæc dilatio angit cruciatque mentem; cum vero res diu, vel multum, desiderata advenit desideranti, tunc illum pascit, oblectat, exhilarat, roborat instar ligni vitæ. Sicut enim fructus arboris vitæ cor roboratque hominis estate senescens, debilitatum et languescens recreat, restaurasset et pristino vigori restitisset: sic prorsus cum quis positur et fruatur re multum desiderata, ejus desiderio languescit, ex ea recreatur, exhilaratur, convalescit et corroboratur. Unde in Hebræo clarior est antithesis; habet enim, *spes protracta est languor et ægritudo cordis*. Infirmitati enim cordis apposite opponitur lignum vitæ, inquit Jansenius, cujus est vivificare et sanare ejus infirmitatem. Significatur ergo spem protractam languidum facere cor animæque hominis, ita ut impediatur a perisera suis functionibus, nec libeat vivere; vice versa, ex rerum que desiderantur præsentia cor animæque vivificari, confortari et exhilarari, non secus quam si ex pomis ligni vitæ, quod erit in paradiso, quis comedisset. Unde clare vertit Vatablus, *expectatio dilatata cor; cum vero venit id quod desideratur, cum lignum vitæ est*; Chaldaeus, *lignum vitæ (qui) desiderium adducit, q. d. Quam gratum erit lignum vite, tam gratum est qui rem desideratam adducit et exhibet*.

Hæc sententiæ parallela sunt gnoma Philosophorum. P. Syri: « Etiam celeritas in desiderio est mora. » Epicteti: « Quid est longissimum? Spes. Quid est spes? Vigilanti somnus, expectanti dubius eventus. » Senecæ: « Cum expectatio longior est, consenescit animus, et debilitatur mens. » Comici: « Desideranti invisa est quævis mora. Desiderium acuit absentis vicinitas. Post spem

ome desiderium impatientissimum est. » Nazarii, orat. in *Constantianum Imperatorem*: « Flagrantia sunt animorum desideria, cum œculorum solatia perdidierunt. » Symmachi, lib. III, *epist.* 46: « Gravis est sitis bonarum rerum, cui sola fruendi assiduitas medicamentum facit. » Sic Jacobus Languebat præ desiderio Rachel. scripsitque pro ea Laban socero septem annis: « Et videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine. » *Genes. xxxix*, 20. Sic sponsa sponsi amore et desiderio languens: « Pulcrite, ait, me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. »

Id experientur viri sancti, qui anhelant ad eolum, ut Deo et Christo fruantur; de quibus Apostolus, *Rom. viii*, 22: « Scimus, ait, quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri. » Et cap. vii, vers. 24: « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » Et *Philip. i*, 23: « Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo. » Ubi multa in hanc rem dixi.

Unde Beda hunc locum de desiderio celestis gloriæ sic explicat: « Spes que differtur, affligit animam; lignum vitæ desiderium veniens. Quia nimium, ait, quamdiu differitur spes æternorum, affligitur anima fidelium, vel pro dilatione videlicet bonorum que amat; vel pro illatione malorum que tolerat. At ubi venerit quod desiderat, facile obliviscitur quod sustinuerat, quia in æternum vivere incipit cum suo Redemptore, quem tota intentione quærebat; ipse est enim lignum vitæ amplectentibus se. »

Sic B. Virgo insatiabiliter desiderabat migrare ex hac vita, ut Christo suo frueretur, atque hoc desiderium eam languentem effiebat, sensimque conficiebat; ideoque illam non morbo, sed hoc desiderio mortuam esse censent Franciscus Suarez, Ribadeneira alique Theologi.

Sic anime patrum in limbo, ac presertim Adæ, Evæ, Seth, Enos, etc., que per tria annorum milia in limbo inferni expectabant adventum Christi, qui eos inde liberaret, hæc longa expectatio affligebantur. Unde clamabant assidue: « Rorate, cæli, desuper, et nubes pluant justum; operietur terra, et germinet Salvatorem. » *Isaia xlv*, 8. Sic anime in purgatorio, præter ignem et peccati sensum, mire torquentur pœna damni, puta desiderio sperate, sed dilate beatitudinis visionis que Dei; adeoque inter illas, sunt nonnullæ que purgatorium habent non ignis, nec alterius pœnæ sensibilis, sed solius desiderii et expectationis, quo languent et cruciantur, quia clare cognunt quantum quamque desiderabile sit bonum, quod expectant, a quo ob culpam suam retardantur. Unde ex apparitionibus animarum constat hoc purgatorio expectationis inter alias torqueri animas illas, que amantiores fuerunt vitæ